

УДК 343.272(477)

В. Поляков,аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА: НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Конфіскація майна протягом періоду свого існування зазнавала змін. Враховуючи те, що цей вид покарання є одним із найдавніших, трансформації були закономірними, адже конфіскація майна, як і будь-яке інше явище, залежить від суспільно-політичних перетворень, характерних для того чи іншого періоду. Переходячи до проблем сьогодення в умовах глобалізаційних процесів, не беручи до уваги ретроспективний аналіз конфіскації майна, український законодавець із запровадженням спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру фактично ввів так звану двоколіїну систему кримінально-правових санкцій (покарання та захід кримінально-правового характеру), яка відома більшості європейських країн. Наявні зміни, доцільність яких ще належить визначити, вказують на реалізацію чіткого проєвропейського курсу, спрямованого на гармонізацію національного кримінального законодавства з правом Європейського Союзу. У таких умовах конфіскація майна з існуючими не вирішеними проблемами, незважаючи на наявні розробки в цьому напрямі та суперечності серед науковців із приводу її сутнісної природи, які не вщухають, набуває нового значення, що потребує глибокого осмислення.

У зв'язку із цим одним із проблемних і досі не вирішених питань залишається морально застарілий за своїм змістом перелік майна, яке не підлягає конфіскації за судовим вироком, закріплений у Додатку до Кримінального кодексу України. Зокрема, його невідповідність до вимог сучасного застосування кримінального закону.

Свою позицію з приводу окремих дискусійних питань, пов'язаних із конфіскацією майна, висловлювали М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.М. Веселова, О.Г. Волеводз, О.В. Волох, Х.І. Гаджієв, І.М. Гальперін, А.А. Гулій, Н.М. Гуророва, В.С. Давідов, В.М. Дрьомін, В.К. Дуюнов, О.Ф. Килимок, Б.О. Кириць, О.Ф. Кістяківський, О.С. Костромін, А.В. Кузнецов, Д.В. Ліпатов, О.В. Лужбін, Ф.М. Марчук, Ю.Б. Мельникова, В.В. Мілінчук, А.Г. Михайлянц, М.І. Панов, В.О. Пімонов, А.М. Савельєва, Д.І. Самгіна, П.О. Скобліков, М.С. Таганцев, О.Л. Цветинович, П.В. Цимбал, М.П. Черненко, І.Я. Фойницький, О.І. Шинальський.

Мета дослідження полягає в приведенні й визначенні переліку майна, яке не підлягає конфіскації, до реалій існування українського суспільства.

Розглядаючи конфіскацію майна як один із найдієвіших видів додаткових покарань можна помітити вплив колишнього кримінального законодавства СРСР. Так, у Кримінальному кодексі України 1960 р. було передбачено цей вид покарання, проте під час розробки проекту нового Кримінального кодексу України на порядку денному постало питання щодо обговорення доцільності включення конфіскації майна до системи покарань. Незважаючи на існуючі в той час протиріччя, Верховна Рада України вирішила залишити й у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) 2001 р. цей вид додаткового покарання [1, с. 391].

Проаналізувавши ст. 35 КК УРСР 1960 р. [2, ст. 35], можна дійти логічного висновку про те, що ст. 59 чин-

ного КК України частково перейняла положення колишнього кримінального закону, визначаючи, що покарання у вигляді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або назвати предмети, які конфіскуються [3, с. 3].

Однак таке заохочення не є єдиним. Наприклад, у Додатку до КК України про Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком, закріплені до цього часу деякі види й предмети майна, якими вже у своїй більшості припинило користуватися суспільство, або їх використання є досить незначним, таким, що не відповідає вимогам теперішнього часу.

Беручи до уваги те, що конфіскація майна, виступаючи додатковим видом покарання, призначається за тяжкі й особливо тяжкі корисливі злочини та передбачає можливість конфіскації майна, нажитого як законним, так і злочинним шляхом, наявність переліку майна, яке не підлягає конфіскації, є необхідною умовою для дотримання встановлених прав і свобод засуджених, проте не в такому вигляді, як це нині передбачено в КК України.

Таким чином, якщо вибірково брати для прикладу, то не підлягають конфіскації такі види майна й предмети, які належать засудженому на правах особистої власності або є його часткою в спільній власності, необхідні для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні, а саме: жилий будинок із господарськими будівлями в сільській місцевості; носильні речі й предмети домашнього вжитку (кожух, валянки, теплі хустки на зиму для жінок), меблі (одна скриня на сім'ю); одна корова, а за відсутності корови – одна телиця; коли немає ні корови, ні телиці – одна коза, вівця чи свиня (в осіб, які займаються сільським господарством); пайові внески до кооперативних організацій (крім дачнобудівних кооперативів) та

колгоспів, яких, до речі, вже не існує [4, ст. 59].

Як бачимо, деякі положення такого переліку не є актуальними в нинішніх умовах, не узгоджуються із чинними нормативно-правовими актами. Внаслідок цього можуть виникати колізії, які негативно впливають на правозастосовну діяльність та призводять до нігілістичного ставлення громадян до вимог закону. Для усунення таких суперечностей постає необхідність змінити перелік майна, яке не підлягає конфіскації, беручи до уваги нинішні перетворення, які відбулися не лише в суспільстві, а й у системі діючого законодавства.

Аналізуючи кодифіковані кримінально-правові акти країн СНГ, перелік майна, яке не підлягає конфіскації, визначається або кримінально-виконавчим законодавством (Білорусь, Азербайджан, Казахстан), або «законом» (у випадку України), або в самому законі про кримінальну відповідальність. Наприклад, у КК Узбекистану визначається казуальний перелік майна, яке не підлягає конфіскації: житловий будинок, квартира, предмети домашньої обстановки, одяг та інші предмети, необхідні для нормального життєзабезпечення родини засудженого. У випадку ж використання цього майна для скоєння особливо тяжких злочинів воно конфіскується в дохід держави [5].

Незважаючи на бездіяльність законодавця, деякі спроби з приводу цього питання було вжито. Так, у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо Переліку майна, яке не підлягає конфіскації за судовим вироком» № 5216 від 03.12.2010 р. [6].

Комітет та Головне науково-експертне управління надали такі зауваження й пропозиції з приводу цього проєкту:

– викликає зауваження положення п. 1 Переліку майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком (далі – Перелік), яке сформульоване таким чином, що допускає можливість залишення винному не однієї, а кількох на-

лежних йому квартир, якщо в них проживають члени його сім'ї. Коментуючи це зауваження, треба відмітити, що в такому випадку можливі зловживання з боку засудженого шляхом вкладення здобутих від вчинення злочину коштів у житлову нерухомість. Таке недопрацювання може стати одним із надійних способів уникнення конфіскації майна в цьому напрямі;

– перелік обмеження кількості майна стосується не лише засудженого, а й членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні. Вказані положення законопроекту не узгоджуються з ч. 1 ст. 59 КК України, відповідно до якої конфіскація майна – це вид покарання, яке накладається на засудженого та «полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого»;

– Перелік не містить обмежень щодо конфіскації земельних ділянок, на яких розташовані будинки і господарські будівлі, а також земельних ділянок, необхідних для ведення сільського чи підсобного господарства;

– у законопроекті наведено такі види майна, у конфіскації яких сенсу немає, з огляду на їх порівняно невисоку вартість, відсутність ринків збуту та достатнього попиту на них (білизна, постіль, дитячі речі тощо). Тим більше, що значна кількість таких речей на момент конфіскації вже перебувала у використанні. Зазначене також стосується продуктів харчування, великої рогатої худоби, корму для неї тощо [7].

У такому випадку можна частково погодитися з наведеними зауваженнями, враховуючи низьку обґрунтованість проблеми в пояснювальній записці з боку авторів законопроекту (Ю.В. Прокочук та В.Т. Деревляний). У цих пропозиціях і зауваженнях говорилося про відповідні види майна, які через свою нерентабельність не потрібні в Переліку майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком. Із цим погодитися складно, адже внаслідок незакріплення наведених речей, не беручи до уваги

економічний аспект, у виконавців такого виду покарання буде цілком легальною підстава з певних міркувань, можливо навіть неправомірних, залишити особу засудженого без необхідного майна. Більше того, зловживання можуть бути спрямовані на приниження людської честі й гідності, що порушить конституційні права засудженого як людини.

Ще одним недоліком проекту Закону України «Про внесення змін щодо Переліку майна, яке не підлягає конфіскації за судовим вироком», який можна помітити на тлі останніх змін, пов'язаних із тим, що на законодавчому рівні конфіскація майна тепер розглядається як не лише вид покарання, а й спеціальна міра кримінально-правового впливу, спрямована на предмети, які мають відношення до вчинення злочину (спеціальна конфіскація). Також положення, яке носить виключний характер у частині того, що інвентар підлягає конфіскації, якщо такий використовувався для вчинення злочину, втрачає свою значущість, оскільки дублює положення ст. 96-2 КК України «Випадки застосування спеціальної конфіскації».

У свою чергу Комітет та Головне науково-експертне управління визнали положення законопроекту такими, що підлягають концептуальному доопрацюванню, і чим можна погодитися, однак необхідно відмітити, що такі зауваження й пропозиції було надано без врахування нинішніх змін, пов'язаних із видами конфіскації.

З огляду на наведені зауваження, а також проаналізувавши конфіскацію майна як вид покарання в зарубіжних країнах саме в аспекті майна, яке не підлягає конфіскації (здебільшого Республіки Білорусь та Республіки Казахстан), ми дійшли висновку щодо необхідності чіткого переліку майна, на яке не може бути звернено конфіскацію [8, с. 204–205]. Отже, конфіскація не поширюється на такі об'єкти:

1. Житловий будинок, квартиру чи окремі їхні частини, якщо засуджений

і його сім'я постійно в них проживають, а це житло є єдиним місцем проживання.

2. Земельні ділянки, на яких розташовані будинок і господарські будівлі, а також земельні ділянки, необхідні для ведення сільського чи підсобного господарства.

3. Господарські будівлі й домашню худобу в кількості, необхідній для задоволення потреб сім'ї засудженого, а також корм для худоби, якщо основним заняттям засудженого є сільське господарство.

4. Насіння сільськогосподарських культур, необхідне для чергового посіву.

5. Предмети домашньої обстановки, одяг, начиння:

а) одяг, взуття, білизна, постільні принадлежності, кухонне й столове начиння, які були в ужитку (можуть бути конфісковані хутрянний одяг та інший цінний одяг, столові сервізи, предмети з дорогоцінних металів, а також речі, які мають культурну цінність);

б) меблі, мінімально необхідні для засудженого й членів його сім'ї (по одному ліжку та стільцю (або табуретці) на кожну особу, один стіл, одна шафа);

в) усі речі, які належать неповнолітнім дітям.

6. Продукти харчування в кількості, необхідній для засудженого і його сім'ї до нового врожаю, якщо основним заняттям засудженого є сільське господарство, а в решті випадків – продукти харчування й гроші на суму однієї мінімальної заробітної плати на засудженого та кожного із членів його сім'ї.

7. Паливо, призначене для приготування їжі та опалення житлового приміщення сім'ї.

8. Інвентар (у тому числі посібники й книги, окрім тих, які мають культурну цінність), необхідний для продовження професійних занять засудженого, за винятком випадків, коли засуджений вироком суду позбавлений права займатися відповідною діяльністю.

9. Спеціальні транспортні засоби, призначені для пересування інвалідів.

У випадку, якщо ж таке майно, яке не підлягає конфіскації, буде використане для скоєння злочинів, перелік яких передбачено в ст. 96-1 «Спеціальна конфіскація», воно підлягатиме примусовому безоплатному вилученню за рішенням суду у власність держави.

Пропонується оновити існуючий Перелік майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду, та викласти його в запропонованій редакції. Такі узагальнені положення відповідають умовам теперішнього часу та сприятимуть застосуванню покарання у вигляді конфіскації майна відповідно до особливостей злочинного діяння.

Ключові слова: конфіскація майна як вид покарання, спеціальна конфіскація, перелік майна, яке не підлягає конфіскації.

У статті розглядаються питання, пов'язані з існуючим переліком майна, яке не підлягає конфіскації за судовим вироком. Зосереджено увагу на аналізі його змісту. Запропоновано оновлений перелік майна, яке не підлягає конфіскації.

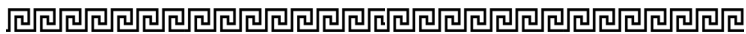
В статье рассматриваются вопросы, связанные с существующим перечнем имущества, не подлежащего конфискации по судебному приговору. Сосредоточено внимание на анализе его содержания. Предложено обновленный перечень имущества, не подлежащего конфискации.

The article examines the issues related to the existing list of property that can not be a subject of forfeiture by a court decision. The focus is on its contents. An updated list of property that can not be a subject of forfeiture proposed.

Література

1. Гуторова Н. Конфіскація майна як вид кримінального покарання. Проблеми захисту прав людини / Н. Гуторова // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. IX регіональної наук.-практ. конф. (Львів, 2003 р.) / за ред. П.М. Рабіновича. – Львів : Вид-во

Львівського ун-ту ім. І. Франка, 2003. – С. 391–393.

2. Кримінальний кодекс УРСР від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

3. Кличков А.О. Покарання у виді конфіскації майна за кримінальним законодавством України та інших країн: порівняльно-правовий аналіз / А.О. Кличков // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 3–14.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 59.

5. Чибулаєва С.А. О конфискации имущества / С.А. Чибулаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=halt.htm.

6. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу Украї-

ни щодо Переліку майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком» № 5216 від 03.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pj3516=5216&skl=7.

7. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо Переліку майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком» від 14.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3ad72d0e52f68d76c2256c080037bac9/c121ab4aa3e4078cc225782a0049a86b?OpenDocument>.

8. Кириць Б.О. Конфіскація майна як вид покарання за кримінальним законодавством зарубіжних держав / Б.О. Кириць // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1–2(13–14). – С. 202–209.

